

О.Ф. Профатило

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ КАФЕДРОЮ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.

Анотація: Об'єктом даної роботи є особливості проведення спеціальної психологічної підготовки майбутніх офіцерів запасу до виконання завдань за призначенням кафедрою військової підготовки.

Ключові слова: система психологічного забезпечення, професійно-психологічний відбір, психологічна підготовка.

Abstract: The object of this work is the features of special psychological training of future reserve officers to perform tasks assigned by the Department of Military Training.

Keywords: system of psychological support, professional and psychological selection, psychological training

Протягом 30 років незалежності України її Збройні Сили України перебувають у стані постійного реформування, та понад сім років стримують агресію Російської Федерації на східних кордонах нашої держави. Ці та інші супутні чинники здійснюють значний вплив на морально-психологічний стан особового складу військ та сил. Військовослужбовці та працівники отримують значне нервово, психічне та моральне навантаження під час виконання функціональних обов'язків та повсякденних (бойових) завдань, що з часом призводить до виникнення стресових ситуацій і нервових розладів організму.

Відповідно до завдань, визначених у Стратегії національної безпеки України, Воєнній доктрині України та Концепції розвитку сектору оборони України, невід'ємною складовою підвищення національних і оборонних спроможностей є модернізація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору оборони за стандартами ЄС та НАТО. Забезпечення сил оборони високопрофесійними кадрами, які володіють сучасними технологіями, дозволить значно посилити спроможність Держави, протистояти агресії Російської Федерації, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної, демократичної та правової держави.

Аналіз останніх досліджень, публікацій засвідчує, що визнані в світі фахівці й експерти з питань національної та міжнародної безпеки, зокрема Аллен Даллес, Міккель Расмуссен, Вільям Парк, Він Рис, Баррі Бузан, Лене Хансен, підкреслюють важливу роль кадрового забезпечення при розбудові ефективних національних і міжнародних безпекових систем. Особливого значення набуває розвиток і вдосконалення систем підготовки фахівців для сил безпеки і оборони в умовах виникнення загроз гібридного типу [8, с. 3-4].

Сьогодні чітко зрозуміло, що бій – це не тільки узгоджені за метою, місцем та часом удари, вогонь і маневр, а перш за все – жорстке протистояння цілеспрямованих, підготовлених людей, що мають необхідні уміння та навички, волю та надії. Від того, у якої із протидіючих сторін моральні та психологічні сили будуть краще сформовані, мобілізовані, адекватні вимогам сучасного бою, значною мірою буде залежати її перемога. Все це робить актуальною та практично значущою діяльність командирів, офіцерів органів морально-психологічного забезпечення, штабів щодо психологічного забезпечення бойових дій – подолання особовим складом негативного впливу бойових стрес-факторів.

Психологічне забезпечення є невід'ємною складовою частиною морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил) і полягає у формуванні в особового складу мотивів, установок, настроїв, високого рівня морально-психологічного стану, необхідного для якісного виконання бойових завдань, здатності зносити значні нервово-емоційні навантаження бойових дій.

Існуюча система психологічного забезпечення являє собою замкнений цикл психологічної

роботи з персоналом з моменту вивчення кандидатів на навчання і військову службу та протягом проходження ними навчання і військової служби.

Під час повсякденної діяльності військ (сил) психологічне забезпечення проводиться за напрямками:

соціально-психологічне діагностування, яке реалізується шляхом:

психологічного відбору та соціально-психологічного вивчення особового складу, прогнозування ефективності його професійної дієздатності та доцільним розподілом за функціональним призначенням;

здійснення аналізу психологічного змісту завдань та психологічних умов їх виконання;

оцінювання морально-психологічного стану особового складу військ (сил) та прогнозування динаміки можливих його змін;

системного використання методів виявлення та вимірювання ступеня психотравмованості військовослужбовців тощо.

психологічна підготовка особового складу реалізується шляхом формування у військовослужбовців відповідних знань, умінь, навичок, якостей і досвіду, згуртованості підрозділів, які забезпечують їх психологічну готовність до організованих, ініціативних та активних дій з виконання завдань оборони держави, стійкості до стрес-факторів бойової обстановки і негативних психологічних чинників.

психологічний супровід реалізується шляхом постійного здійснення комплексу організаційних, психологічних, медичних, соціальних, реабілітаційних заходів, спрямованих на подолання особовим складом військ (сил) психотравмуючих факторів бойової (оперативної) обстановки, збереження їх психічного здоров'я і боєздатності, формування звичок здорового способу життя, забезпечення соціального захисту і гарантій військовослужбовців і членів їх сімей.

В ході виконання завдань за призначенням крім того здійснюється **цільова психологічна підготовка яка** проводиться під час комплексної підготовки до виконання поставленого бойового завдання, шляхом моделювання умов під час підготовки, наближених до реальних умов виконання визначеного бойового завдання [5].

Розглядаючи напрями психологічного забезпечення слід зазначити, що соціально-психологічне діагностування та психологічна підготовка є важливими і актуальними у навчальному процесі підготовки офіцерів запасу у закладах вищої освіти.

Професійно-психологічний відбір кандидатів (громадян) на навчання з військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу здійснюється відповідно до вимог Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 05.06.2014 № 360; Методичних рекомендацій з оцінки індивідуальних психологічних якостей кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, а також громадян вищих навчальних закладів для навчання за програмою підготовки офіцерів запасу, затверджених наказом Міністра оборони України від 22.03.2010 № 152; Інструкції з організації та проведення професійного психологічного відбору кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, затвердженої наказом Міністра оборони України від 09.07.2009 № 355.

Під час професійно-психологічного відбору кандидатів проводиться оцінка індивідуальних психологічних якостей та визначаються оцінки військової направленості, рівня нервово-психічної стійкості і спроможності до навчання.

Оцінка військової направленості визначається на підставі даних соціально-психологічної анкети (Картки вивчення громадянина для навчання за програмою підготовки офіцерів запасу). Вона на результати конкурсного відбору не впливає, але є ваговою інформацією під час прийняття рішення на засіданні відбіркової комісії.

Оцінка рівня нервово-психічної стійкості проводиться за методикою «Характерологічні акцентуації особистості нервово-психічна нестабільність» (ХАО НШ) та «Психодіагностичний тест» (ПДТ). Під час виявлення особистісних розладів виносяться рішення про придатність або непридатність конкретного кандидата до проходження підготовки за програмою підготовки

офіцерів запасу.

Оцінка спроможності до навчання виводиться по рейтингу бала (за 70-ти бальною шкалою) базовою основою якої є показники тесту «Прогресивні матриці Равена» [3,4].

Слухачами військових навчальних підрозділів ЗВО повинні ставати насамперед ті, хто вже служив у відповідних державних органах (пройшов належний відбір і початкову підготовку), має відповідний рівень цивільної освіти, достатній життєвий досвід та відповідає певним професійним вимогам (стандартам). Крім того, відбір кандидатів для навчання, зокрема на короткострокових курсах, доцільно здійснювати серед найкращих випускників цивільних ЗВО (особливо технічного профілю), проводити з ними тестування з виявлення відповідних професійних та особистісних якостей, спеціальну перевірку фізичної та психологічної здатності до подальшої тривалої служби в Збройних Силах України.

Основою організації заходів спеціальної психологічної підготовки особового складу механізованих підрозділів до бойових дій є принцип впровадження у процес підготовки слухачів зі спеціальності бойове застосування механізованих підрозділів елементів напруження, раптовості, небезпеки та ризику, властивих реальним бойовим діям.

Для формування у слухачів - майбутніх офіцерів механізованих підрозділів морально-психологічної стійкості та готовності до ведення бойових дій науково-педагогічні працівники кафедри повинні домогтися створення у слухачів чіткого уявлення про картину загальновійськового бою, впевненості у бойовій техніці та зброї, засобах захисту тощо.

Відповідні заходи необхідно спрямувати на формування у слухачів емоційно-вольової стійкості (обкаткою особового складу танками, подоланням вогневих смуг та водних перешкод, відпрацюванням способів захисту від ЗМУ, отруйних речовин) та професійно необхідних якостей (уважності, пам'яті та гнучкості мислення, відтворенням під час підготовки особового складу елементів напруження, раптовості, небезпеки, ризику, властивих реальній бойовій обстановці).

Спеціальна психологічна підготовка слухачів інженерно-саперних підрозділів передбачає моральну, психологічну та фізичну підготовку особового складу, формування впевненості в ефективності своїх дій, можливості успішного виконання завдань у складній обстановці.

Для того, щоб наочно показати вражаючу дію наявних на озброєнні засобів, доцільно продемонструвати особовому складу слухачів на практиці можливі реальні наслідки їх застосування (для особового складу, техніки противника, фортифікаційних споруд, мостів, доріг тощо).

У процесі підготовки особового складу до виконання завдань за призначенням доцільно створювати такі умови, які вимагатимуть від нього психологічного та фізичного напруження, рішучості і спритності. Для цього окремі тренування проводять із використанням вибухових речовин, даючи можливість кожному слухачу попрактикуватися у самостійному підриванні, розмінуванні, мінуванні окремих елементів конструкцій, ґрунту і різних об'єктів.

Під час тренувань з облаштування мінних полів і пророблення проходів у них доцільно створювати обстановку вогневого впливу противника (обстрілювати ділянки мінування, імітувати розриви снарядів, підриви), а в нічний час – підсвічувати місцевість освітлювальними ракетами й іншими джерелами освітлення, що дозволить збільшити психологічне навантаження на військовослужбовців і сприятиме формуванню у особового складу необхідних вольових і професійних якостей.

Щоб підвищити ефективність організації тренувань, сформувавши моральну і психологічну стійкість та емоційно-вольову витривалість слухачів, на спеціально облаштованих ділянках переправ імітуються мінно-вибухові загородження противника, вогонь його артилерії, удари авіації, створюють димові завіси. Крім того, для якісної підготовки особового складу до форсування водних перешкод практикувати перехід від одного виду переправ до іншого, змінюючи місця (переносячи) переправи на інші ділянки форсування.

Важливими у процесі формування морально-бойових якостей слухачів інженерно-саперних підрозділів є тренування із подолання боязні водних перешкод. Особовий склад, виділений для будівництва мостів і налагодження понтонних переправ, навчають користуватися рятівними засобами, надавати допомогу постраждалим на воді.

Головними завданнями організації спеціальної психологічної підготовки слухачів підрозділів радіаційного, хімічного і біологічного підрозділів є: психологічна загартованість особового складу; формування впевненості у виконанні своїх завдань в умовах застосування

противником зброї масового ураження, надійності індивідуальних засобів захисту та спеціальної техніки; виховання у слухачів самовладання, психологічної стійкості, мужності та хоробрості.

Знання бойових властивостей та вражаючих факторів ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї та запалювальних засобів надасть діям майбутніх офіцерів усвідомленості й обдуманості, що допоможе їм впевнено керувати своєю поведінкою в умовах сучасного бою. Уміння та навички особового складу із підготовки укриття, вмілого використання індивідуальних та колективних засобів захисту, захисних властивостей штатної техніки, фортифікаційних споруд та місцевості, максимальна автоматизація дій слухачів надасть їм можливість у будь-якій обстановці діяти впевнено, виважено, адекватно й активно, що позитивно вплине на моральну та психологічну готовність, їх стійкість до негативного впливу факторів сучасного бою та виявлення кращих властивостей особистості.

Під час організації заходів спеціальної психологічної підготовки з особовим складом слухачів підрозділу РХБ захисту, необхідно пам'ятати, що наявність навичок із надання само - та взаємодопомоги у разі виконання завдання в екстремальних умовах сприяє злагодженим діям військового колективу в цілому ,запобіганню паніки та розгубленості і впливає на подальшу поведінку особового складу.

Щоб сформувати військово-професійні навички, чіткі та злагоджені дії слухачів , емоційно-вольову стійкість особового складу, виділеного для спеціальної обробки місцевості, техніки та озброєння, ще на етапі підготовки відпрацьовують навички із приготування дегазаційних та дезактиваційних розчинів у бойових умовах, визначення порядку їх застосування залежно від виду зараження об'єктів, а також ефективного застосування спеціальної техніки.

Особовий склад слухачів підрозділу РХБ захисту повинен досконало знати технічні засоби радіаційної та хімічної розвідки, спеціальної обробки, імітаційні, димові засоби та засоби зв'язку. Під час бойових дій, оскільки техніку доведеться застосовувати, як правило, у складній та небезпечній для життя обстановці, навички особового складу мають бути доведені до автоматизму. Лише в такому разі особовий склад підрозділу, потрапивши у складну позаштатну ситуацію, справиться з надмірним психологічним та фізичним навантаженням і зможе виконати поставлене бойове завдання.

Визначені вище заходи необхідно проводити протягом всього періоду навчання під час групових і практичних занять з використанням підготовленого тактичного містечка на кафедрі військової підготовки та на навчальному зборі в навчальному центрі (військовій частині) Збройних Сил України.

Таким чином, психологічна підготовка сприяє підвищенню психічної стійкості і психологічної готовності слухачів; дозволяє адаптувати фактори бою в знайомі, звичні, очікувані; допомагає майбутнім офіцерам оволодіти необхідними знаннями та досвідом у подоланні психологічних навантажень; розвитку у особового складу здатності швидко перелаштовуватись відповідно до обставин та контролювати себе, підлеглих і обставини в умовах сильних нервово-психологічних навантажень .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОГО РЕСУРСУ:

1. Спільний Наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти України від 14.12.2015р. №719/1289 «Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу»;
2. Наказ Міністерства оборони України від 05.06.2014р. №360 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти»;
3. Наказ Міністра оборони України від 22.03.2010р. №152 «Методичні рекомендації з оцінки індивідуальних психологічних якостей кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, а також громадян вищих навчальних закладів для навчання за програмою підготовки офіцерів запасу»;
4. Наказ Міністра оборони України від 09.07.2009р. №355 «Інструкції з організації та проведення професійного психологічного відбору кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти»;
5. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 18.10.2021 № 305 «Про затвердження

Інструкція з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Силах України”;

6. Стандарт індивідуальної підготовки СТІ 000Г.22Л: Психологічна підготовка (навчальний курс).

7. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015.

8. Публікація Сьомін С.В., Резнікова О.О. Проблеми реформування системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України.

Профатило Олексій Федорович, завідувач кафедри військової підготовки Вінницького національного аграрного університету. Вінниця, e-mail: aleksejfedorovich@gmail.com

Profatilo Oleksiy Fedorovych, head of the Department of Military Training of Vinnytsia National Agrarian University. Vinnitsa, e-mail: aleksejfedorovich@gmail.com